

Instrumente muzicale tradiționale din Vâlcea. Fluierul. Originea și evoluția fluierului

Sabin Lungoci¹
sabintur1978@hotmail.com

Keywords: *whistle, craftsmen, musical, instrument.*

Summary: *The article "traditional tools from Vâlcea" tries to study the whistle as a traditional instrument from Vâlcea and Romania, but without taking it from the Balkan and European context.*

In the first part of the article there are mentioned some technical considerations but also the use of the whistle in ancient times to the Balkan people, especially in the Greek legends.

Then, the article aims to indicate the old and current whistle manufacturing centers in Vâlcea County and the causes that lead to the diminution of the interest of the traditional craftsmen for this wonderful musical instrument.

In connection with the manufacturing centers, the most important and famous "masters of the flute" are mentioned with a brief description of the types of whistles made by them.

The article concludes with the list of assemblies of whistling as well as virtuous whistling in Vâlcea County.

The article does not pretend to enumerate in detail the technical details or to be a repertoire of all the users of this musical instrument over the time in Vâlcea County, but it wants to bring to light the whistle as a traditional musical instrument and to remind to all the Romanians and people of Vâlcea, their close spiritual connection with the whistle and folk song.

De regulă, când cineva vorbește în România despre fluier, are tendința de a-l asocia aproape automat cu activitatea pastorală. Înainte de a începe să vorbesc despre fluier, despre meșterii acestuia și cei ce l-au folosit în Județul Vâlcea, mă simt dator cu câteva explicații referitoare la originea și evoluția fluierului în istoria umanității.

Încă din cele mai vechi timpuri omul a trăit într-o adevărată simbioză cu mediul înconjurător încercând să înțeleagă fenomenele naturale ce se petreceau în jurul lui și să comunice cu semenii cele văzute și întâmplare dezvoltându-și astfel abilitățile de a comunica. Tot ca o formă de comunicare a fost și încercarea lui de a reproduce sunete din natură, la început sunete simple apoi din ce în ce mai complexe. Dar pentru a reproduce aceste sunete tot mai complicate a trebuit să inventeze diferite instrumente, care ulterior au devenit instrumente muzicale, printre ele numărându-se și fluierul.

Dacă la început folosirea acestor instrumente s-a făcut pentru amuzament, mai apoi ele s-au folosit pentru scopuri mult mai practice cum ar fi la vânatoare pentru gonitul prăzii, dar și în ritualuri religioase satisfăcând în acest fel nevoi multiple și diferite ale oamenilor.

Una din primele atestări documentare ale utilizării fluierului o întâlnim și în legenda grecească a zeului Pan, protectorul turmelor și al pădurilor, care pierzându-și iubita sa,

¹ Lungoci Sabin, muzeograf Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea.

nimfa Syrinx, ce fusese metamorfozată de zei într-o trestie, o transformă într-un instrument muzical compus din șapte țevi de trestie lipite cu ceară².

Realizarea fluierului este atribuită unei zeități grecești și anume Atena-zeița înțelepciunii, care conform legendei pierde fluierul ce este găsit de un păstor frigian³.

În ambele cazuri putem observa legătura care se face între acest instrument muzical și păstorit, legătură ce se găsește în prezent și pe plaiurile mioritice vâlcene.

Descoperirile arheologice dar și atestările documentare, demonstrează că și alte popoare ale lumii au cunoscut acest instrument. Exemple concludente sunt descoperirile arheologice de la Vezere din Franța dar și relatările scrise din Roma antică⁴, iar ulterior descoperirile din zona Munților Anzi în America de Sud.

Despre evoluția fluierului putem spune ca acesta a fost făcut la început dintr-o singură țevă în care vibra o coloană de aer sub acțiunea suflului uman.

Materialele din care era confecționat fluierul au fost trestia, lemnul și osul. De obicei fluierul ritual este confecționat din os. Așa cum se poate constata, materialele din care se confecționau fluierul erau perisabile, fapt ce a determinat ca puține fluieruri din vechime să reziste în timp. În ceea ce privește realizarea sunetelor cu înălțimi diferite, acestea se realizau prin obturarea capătului liber al tubului sau prin creșterea și scăderea intensității suflului. Odată cu trecerea timpului, oamenii au constatat că modificarea înălțimii sunetelor se poate face și prin practicarea de orificii, modificarea înălțimii realizându-se prin închiderea și deschiderea acestor orificii cu ajutorul degetelor.

Așa cum am menționat la început folosirea fluierelor se făcea cu diferite ocazii: la vânătoare, la petreceri și spectacole publice, la mese, și în desfășurarea unor ritualuri religioase, funebre sau magice⁵.

Răspândirea geografică a fluierului

Deși ușor diferite de la o regiune sau țară a Europei, practic fluierul este cvasi răspândit pe vechiul continent.

Din Grecia și toată peninsula Balcanică, Peninsula Iberică, Franța, Nordul Europei și Centrul Europei, inclusiv popoarele slave, fluierul și variantele acestuia sunt foarte bine cunoscute încă din vechime.

Dar fluierul este răspândit și pe alte continente cum ar fi zona Munților Anzi din America de Sud, China și chiar la băștinașii din Australia.

Cunoscut sub diferite denumiri, mai ales la popoarele din Europa, fluierul a însoțit practic istoria acestor popoare de-a lungul timpului.

În ceea ce privește răspândirea fluierului în județul Vâlcea, de menționat ar fi zona de nord a județului, o zonă de confluență a oierilor ungureni originari din Transilvania cu populația tradițional oltenească, tot în această zonă găsindu-se toate centrele de producție actuală a fluierelor.

² Popa-Lisseanu 2008, p. 200-201.

³ *Ibidem*, p. 126.

⁴ La Grande Encyclopédie, p. 666-667.

⁵ Burada, p. 229.

Metode de confecționare a fluierului în Județul Vâlcea

În funcție de zonă, confecționarea fluierelor diferă ușor atât prin materialele folosite cât și prin procedeele folosite.

Deși în vechime existau mai multe centre de confecționare a fluierelor în Județul Vâlcea, în prezent numărul acestora s-a redus la câteva, demne de a fi menționate fiind: Urșani, Costești, Bistrița, Bunești dar mai ales Vaideeni în strânsă legătură cu activitatea pastorală desfășurată aici.

Confecționarea fluierelor cunoaște o dezvoltare deosebită în comuna Vaideeni mai ales în perioada interbelică. Astfel, sunt introduse o serie de inovații în confecționarea fluierelor cum ar fi folosirea sistemului metric în dimensionarea fluierelor, folosirea unor instrumente și scule mai performante în realizarea fluierelor cum ar fi uneltele de tâmplărie-rindele, dălți, materiale abrazive, precum și scule noi pentru aplicarea foliei de alamă. Tot în această perioadă apare și „șerpuiala” care nu este altceva decât o bandă de alamă ce umple golurile dintre grupurile de orificii, iar vrana și dopul sunt executate cu o și mai mare precizie.

Imediat după al doilea război mondial meșteșugul confecționării fluierelor este continuat de o nouă generație de meșteri dintre care amintim: Constantin Antonie din Urșani, Nicolae Ciurea din Costești, Gheorghe Curelaru din Bistrița, Nicolae Rugea și Dumitru Tărtăreanu din Vaideeni.

Remarcabil este Constantin Antonie care a adaptat un strung universal cu ajutorul căruia realiza prelucrarea exterioară a fluierului, acesta lăsând moștenire meșteșugul confecționării fluierului, urmașului său, nepotul Nicolae Bem⁶.

Au mai existat o serie de meșteri și în alte localități ale județului Vâlcea cum ar fi de exemplu Bunești, unde Gheorghe Pasăre a copiat metodele de lucru ale meșterilor hurezeni și le-a transmis la rândul lui meșterilor din județul Argeș⁷.

De notat că în zona Vâlcii este prezent doar fluierul ciobănesc care nu este altceva decât fluierul cu dop și șase orificii pentru degete cu anumite caracteristici ce îl deosebesc de fluierul cu dop și șase orificii prezent în alte regiuni ale țării.

Fluierul în datinile și obiceiurile vâlcene

Doar un anumit tip de relații sociale definesc obiceiurile tradiționale, cele mai caracteristice fiind cele apărute în satul arhaic românesc a cărui viață economică era bazată în special pe agricultură și păstorit și mai puțin pe celelalte activități economice.

Ca formă de exprimare, muzica reprezintă una dintre cele mai vechi forme de manifestare spirituală a omului și ca o consecință logică aceasta a fost folosită în desfășurarea unor ritualuri, datini și obiceiuri, inclusiv prin folosirea fluierului.

În județul Vâlcea, dar mai ales în partea de nord a acestuia, fluierul a fost folosit în obiceiurile calendaristice de peste an cum ar fi: Crăciunul și Anul Nou, Lăsatul Secului-primăvara⁸, obiceiuri nelegate de date fixe, precum „Hora satului”, secerișul și clăcile⁹.

⁶ Ciuculescu 2001, p. 55.

⁷ *Ibidem*, p. 55.

⁸ Popescu 1986, p. 101.

⁹ Bârlea 1981, p. 418.

Folosirea fluierului este prezentă și în obiceiurile care marchează momente importante din viața omului: botez, „Masa Ursitoarelor”, nuntă și înmormântare¹⁰.

Dar fluierul poate fi întâlnit la înmormântări și în locurile unde folosirea acestuia nu constituie un obicei la acest tip de ocazii, acest lucru făcându-se în urma dorinței celui decedat așa cum s-a întâmplat la Constantin Dinuț Antonie din satul Urșani-Horezu¹¹.

De-a lungul timpului județul Vâlcea a devenit unul dintre centrele importante din țară în care utilizarea intensă și neîntreruptă a fluierului în folclorul local de-a lungul timpului a dus inevitabil și la apariția unor ansambluri folclorice specializate în utilizarea fluierului ca instrument muzical, precum și a unor adevărați virtuoși ai acestui instrument muzical.

Dintre aceștia amintim formația de fluierași din comuna Vaideeni care a fost înființată în anul 1949 și a avut la ca o reacție la înființarea primei formații de fluierași în comuna Jina din Mărginimea Sibiului în anul 1948. Cel care a avut inițiativa a fost învățătorul Ion Stănușescu, care a adunat laolaltă cântăreți din fluier aflați în sat sau în zonă. Printre primii ciobani din Vaideeni care au răspuns chemării amintim pe Adam Popa, Victor Ionescu, Constantin Marinescu, Năchit Ciorobea, Luca Ion-Mârșologu, Ion Benjenaru, Dumitru Zăvoi, Pavel Săndoiu, Dumitru Todeci, Ion Sescioreanu, Nicolae Ciobanu și Nicolae Săndoiu.

Succesul nu a întârziat să apară astfel că în anul 1951 formația a ocupat locul I la faza regională de la Pitești, a celui de al II-lea concurs al artiștilor amatori. La inițiativa învățătorului Vartolomei Todeci, iscusit fluieraș, li se alătură un grup vocal compus din tinere băcițe. Ulterior a luat ființă ansamblul folcloric „Miorița” care avea în componență o formație de dans precum și grupurile de fluierași și cel vocal de băcițe.

Ansamblul folcloric „Miorița” a reprezentat apogeul tradițiilor ungurene din județul Vâlcea și a participat la numeroase festivaluri de folclor din țară de la Novaci, Corbi, Șugag, Leșul Ilvei dar și la festivaluri din străinătate în Yugoslavia, Croația, Moldova, Grecia, Polonia, Austria câștigând o serie de trofee cum ar fi „Toporașul de aur”, la Zacopane, în Polonia și „Frunza de argint din Tatra”. Activitatea folclorică, inclusiv grupurile de fluierași, au continuat să se dezvolte în zonă, apărând și ansamblul folcloric de copii „Cununița Munților” din Vaideeni¹².

Un alt important grup de fluierași din Vâlcea este „Grupul de fluierași al Căminului Cultural din Dianu”, comuna Stroești. Acest grup folcloric a apărut după cel de al II-lea război mondial la inițiativa învățătorului Ion Georgescu, pe atunci director al Căminului Cultural. Fluierile utilizate de către membrii ansamblului folcloric au fost confecționate în centrul de la Costești de către meșterul Nicolae Grigore Ciurea. Ansamblul folcloric de fluierași era constituit din 12 fluierași ce erau conduși de către Constantin Ștefan zis „Golică”, un fluieraș cu multă experiență, un interpret al repertoriului local de cântece și jocuri. Tânăra formație a participat la numeroase spectacole și concursuri ducând mai departe această frumoasă tradiție a cântatului la fluier, un lucru demn de menționat fiind acela că satul Dianu era un sat de plugari, nu de ciobani așa cum era Vaideeni .

Dacă până acum am menționat apariția ansamblurilor folclorice ce aveau în componență fluierașii, acum mă voi referi și la un virtuos al fluierului din satul Drăgănești, comuna Golești și anume la Ion Ionescu.

¹⁰ Burada 1975, p. 28.

¹¹ Ciuculescu 2001, p. 84.

¹² Georgescu 1968, p. 113.

Acesta provenea dintr-o familie de cântăreți în care fratele lui mai mare, Victor, cânta de asemenea la fluier. Începând de la vârsta de 14 ani, Ion Ionescu intră în taraful din sat, împreună cu care participă la diferite spectacole și concursuri. În 1963, Ion Ionescu este primit în ansamblul folcloric „Alunelul” ca solist¹³. Ulterior intră în ansamblul folcloric „Doina Argeșului” din Pitești unde îi are colaboratori pe Gheorghe Zamfir și Dumitru Fărcaș, împreună cu care organizează turnee în Olanda, Belgia, Franța, Spania, America de Sud.

În prezent face parte din ansamblul folcloric „Dorul” din județul Argeș.

Folosirea fluierului, în zilele noastre, ca instrument muzical s-a redus mult, acesta fiind utilizat doar izolat în anumite areale etno-geografice dar mai ales în ansamblurile folclorice. Fluierul a avut un rol de bază în manifestarea folclorică românească din vechime fiind utilizat și la interpretarea „Doinelor”, opere artistice populare unice în lume, care nu au echivalent în nici o altă limbă și cultură de pe pământ, dar și în creațiile culte, cum ar fi de exemplu „Fluierul Fermecat” al lui Victor Eftimiu dar și altele. Dezvoltarea și răspândirea în masă a tehnologiei de reproducere sunete a avut un impact devastator asupra utilizării fluierului în Vâlcea și în România.

O acțiune importantă în vederea conservării și păstrării acestei frumoase tradiții, o constituie și organizarea unei colecții de 16 fluier, flaute și cavale în cadrul colecției Mobilier-ocupații, din cadrul Secției Muzeul Satului Vâlcean, al Muzeului Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea.

Acestea au fost expuse recent în cadrul expoziției „Arta Lemnului în Nord-estul Olteniei”, unde au putut fi admirate de către vizitatorii expoziției.

Bibliografie

Bârlea 1981	<i>La Grande Encyclopédie</i> , tome dix-septième, Paris, H. Lamirault et C, Editeurs.
Burada 1975	Ovidiu Bârlea, <i>Folclor românesc</i> , București, 1981
Ciuculescu 2001	T.T. Burada, <i>Opere</i> , vol. II.
Georgescu 1968	Traian Ciuculescu, <i>Fluierul la români</i> , Pitești.
Lisseanu 2008	Corneliu Dan Georgescu, <i>Melodii de joc din Oltenia</i> , București.
Popescu 1986	G. Popa-Lisseanu, <i>Mitologie greco-romană</i> .
Stoica et alii 1972	Alexandru Popescu, <i>Tradiții de muncă românești</i> , București.
	G. Stoica, E. Secoșan, I. Vlăduțiu, P. Petrescu, <i>Arta Populară din Vâlcea</i> , Râmnicu Vâlcea.

¹³ Stoica et alii, 1972, p. 241-242.

Anexe

Fig.1 Fluier din Costești, meșter Ciurea Nicolae

Fig.2 Fluier din Vaideeni, meșter Rugea Nicolae

Fig.3 Fluier din Vaideeni, Meșter Rugea Nicolae

Fig. 4 Fluiere, flaute, cavale expuse la Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, Secția Muzeul Satului din Bujoreni în cadrul expoziției „Arta prelucrării lemnului în nord-estul Olteniei”